

**ПЕДАГОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ
НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ СТАРШОКЛАСНИКІВ**

У статті проаналізовано оцінювання навчальних досягнень учнів. Здійснено методичний аналіз підготовки майбутніх учителів до використання різних систем оцінювання. Визначено відповідні психолого-педагогічні основи взаємопов'язаної діяльності учнів та учителів. Наведено результати експериментальних досліджень.

Реформування загальної середньої освіти відповідно до закону України "Про загальну середню освіту" передбачає реалізацію принципів гуманізації освіти, її демократизації, методологічну профорієнтацію процесу навчання на розвиток особистості учня. Відповідно до цього змінюються й підходи до оцінювання навчальних досягнень учнів.

Мета нашого дослідження – охарактеризувати різноманітні методики і технології оцінювання навчальної діяльності школярів та їх вплив на результати навчання.

Психологічні механізми процесу оцінювання досліджували Б. Ананьєв, І. Галєн, М. Наумов, І. Якиманська; педагогічні аспекти цієї проблеми вивчали та аналізували Ш. Амонашвілі, С. Близнюк, К. Делікатний, В. Паламарчук, В. Полонський, С. Подмазін, Л. Романишина, П. Сікорський; методичні сторони питань оцінювання навчальних досягнень учнів в умовах 12-бальної шкали представлені у працях Н. Буринської, Л. Величко, М. Козуб, Н. Матяш, Т. Нінової, В. Чернової, Т. Феценко, Г. Юзбашевої, О. Ярошенко [1: 111].

Складність та багатоплановість питання оцінювання навчальних досягнень стимулює науковий пошук нових психолого-педагогічних шляхів до його розв'язання. Останніми роками зазначену проблему активно вивчають у контексті підходу до оцінювання як до окремого виду педагогічної діяльності, що має власну структуру. Такі позиції підтримують Г. Ксьонзова, Н. Максимова, С. Поздєєва, М. Семко.

Відповідно до наших досліджень оцінювання знань вивчається як активний систематичний процес. У ході спостереження за діяльністю учнів та вивчення їх діяльності під час перевірки виконання ними домашніх завдань, різних вправ на уроці, відповідей "оцінюється" не тільки якість знань, а й старанність, працелюбність, здібності, психологічні особливості самих учнів.

Оцінне судження вчителя, що характеризує якість роботи школярів, сприяє кращому засвоєнню знань, спрямовує дії або відповіді в потрібне русло. Відповідно до наших досліджень визначена психолого-педагогічна модель, що характеризує перспективну роботу вчителя, який використовує відповідні системи оцінювання навчальних досягнень учнів. У дану модель входять елементи когнітивної, пізнавальної, емоційно-діяльничної та емотивної сфер. Так, зокрема, визначено, що на даний час школярі орієнтуються на високий не тільки якісний показник, але й кількісний, який визначається на даний час за 12-бальною шкалою. Введення нами рейтингового оцінювання зумовило певне зміщення розуміння школярами їх досягнень. Цьому передувала підготовка студентів до формування розуміння поняття навчальних досягнень учнів. Відзначимо, що під навчальними досягненнями учнів ми розуміємо не тільки знання, вміння та навички, але й досвід діяльності у відповідній сфері.

Відповідно вирішувалися проблеми психолого-педагогічного розуміння старшокласника не тільки як особистості, суб'єкта, а і як індивідуальності. Тому під час практичних занять зі студентами ми характеризували можливість прояву не тільки відтворення знань, а й творчих здібностей. Форми відповідних занять – творчі завдання під час педагогічної практики, дискусії під час практичних занять, реферативне відтворення власного досвіду.

Об'єктом оцінювання навчальних досягнень учнів є знання, вміння і навички, досвід творчої діяльності та емоційно-цілісне ставлення до навколишньої дійсності. Основними функціями перевірки й оцінювання навчальних досягнень учнів є: діагностична, корегуюча, прогностична, навчальна, розвивальна, виховна, стимулюючо-мотиваційна [2: 122].

Найважливіша вимога до оцінки знань і вмінь учнів – об'єктивність, що полягає в точному оцінюванні, адекватному встановленні критеріїв, які виведено в навчальних програмах. Ця вимога означає, що оцінка має характеризувати кількість і якість знань та вмінь незалежно від методів і засобів контролю, особових якостей учителя, який здійснює контроль [2: 124].

Аналізуючи оцінювальну діяльність учителів, можна стверджувати, що в усіх випадках оцінювання знань передбачає наступне: встановлення їх фактичного рівня; співвідношення виявлених знань з еталонними, визначеними програмою; вираження одержаного результату контрольованої діяльності учнів у вигляді оцінки чи якогось іншого способу характеристики виявлених знань. Варто

зауважити, що виступаючи показником успіхів в оволодінні новими знаннями, оцінка є водночас серцевиною контролю, без якого немислимо просування учнів вперед. Вона, як правило, складається з двох компонентів: оцінювання як процесу, що відбувається на всіх етапах навчання на уроках, і оцінки, яка фіксує результат перевірки знань, умінь та навичок старшокласників. Оцінка може бути виражена як словесно, описово, так і у формі суворо рангових балів. Крім оцінки існують ще й оцінні судження, які характеризують якість роботи учнів, заохочувальні зауваження або, навпаки, короткі заперечення на зразок "неправильно", "не так", що спрямовують на пошуки правильного розв'язку. В оцінці виражається такт, професійні вміння, освіченість і педагогічна культура вчителя.

Значення оцінки виходить далеко за межі однієї лише фіксації результатів контролю, тому що певним чином вона характеризує результати діяльності вихованця, його ставлення до праці, його підготовленість, здібності.

Критерієм оцінки знань, умінь та навичок учнів може бути обрана величина, що є вимірювачем навчальної діяльності. Використовуються нормативи, які визначаються в навчальних програмах з окремих дисциплін, що співвідносяться з результатами, які відповідають знанням і навичкам учнів. Майбутні вчителі фізики в межах нашого експериментального дослідження були ознайомлені з критеріальним та категоріальним апаратом. Відповідно проведені контрольні завдання під час педагогічної практики. Визначено, що певна частина студентів на даний час не підготовлена до оцінювання навчальних досягнень учнів у межах 12-бальної системи та в критеріях "знання-уміння-досвід". Відповідно це результати констатуючого експерименту. Нами запропоновано спецкурс щодо даної проблеми. У межах спецкурсу визначаються особливості не тільки навчальної, але й психофізіологічної активності учнів.

Формою оцінки є оцінне судження, що сприяє розумінню учнями якості та рівня засвоєних знань, умінь та навичок, включає оцінку способів роботи учнів, їх ставлення до навчання, ступінь їх старанності, коротко характеризує відповіді учня. Ефективними є вказівки вчителя окремим учням щодо подальшої навчальної діяльності. Важлива мета використання комплексного судження вчителя – повідомити вимоги і критерії оцінки всьому класу. З цим пов'язане розуміння учнями подальшої навчальної діяльності, виявлення співвідношення її оцінювання від особливостей і направленості щодо вивчення фізики.

Нами відмічено, що якщо об'єктивно встановлений бал підбиває підсумок роботи школяра в минулому, то розумне, добре продумане слово під час його виставлення націлює учня на майбутнє. Потрібно зауважити, що ще не всі вчителі використовують такий потужний інструмент, як вплив на психіку учнів, стимулювання їх пізнавальних можливостей, для об'єктивної оцінки знань. Одним із суттєвих недоліків практики організації контролю та оцінки учнів є майже цілковита відсутність оприлюднення оцінок, які виставляються. Це пов'язано з тим, що контроль і оцінка навчальної діяльності учнів проводиться одноособово вчителем і направлена, головним чином, на стимулювання їх навчальної діяльності.

Таким чином, дидактична проблема контролю та оцінки рівня підготовки учнів є однією з найскладніших. Учителі-новатори досягають успіхів тому, що постійно дбають про високий рівень усіх складових частин процесу навчання: якісний, логічний виклад та пояснення навчального матеріалу; розвиток самостійної творчої роботи учнів по оволодінню знаннями, вміннями та навичками; розвиток інтересу учнів до знань і потреби систематизувати й узагальнювати свої знання, оптимальну повторюваність знань і закріплення в пам'яті учнів найважливіших елементів знань; систематичну й об'єктивну перевірку знань [3: 90].

Ш.А. Амонашвілі досить детально характеризує використання у школі бальної системи оцінок. У процесі експериментальних досліджень ним визначено, що відповідна система призводить до розподілу учбового колективу на певні ранги. Наприклад, відмінники – це здібні й розумні учні, які є гордістю школи, а трієчники тягнуть клас назад, ганьблять його. Такий розподіл шкільного колективу може вплинути на емоційне життя школяра, його соціальне і моральне становлення. Відповідно оцінка умовно визначає рівень знань, умінь та навичок учня, а в дійсності перетворюється в його характеристику в цілому, впливаючи на всі сфери його життя і регулюючи його відносини та спілкування [4: 40].

В.Ф. Шаталовим проведені дослідження "переможного навчання кожного школяра". При цьому вчитель-новатор визначав такий результат навчальних досягнень, який би передував наступному творчому успіху кожного школяра. Зокрема, при розв'язанні практичних завдань попередньо пропонувалася перспектива навчальної діяльності (плашки з номерами задач, що оприлюднювалися). Після вивчення кількох тем проводилося загальне опитування по всіх темах [5: 206]. Цими засобами В.Ф. Шаталов дійсно досяг того, що учні "переможно навчалися", а на уроках створювалися умови взаєморозуміння, спокою і психічного комфорту. Хоча учні Шаталова досить легко отримували п'ятірки, а те що отримується легко – не ціниться.

Для отримання кращих результатів навчання, деякі досвідчені педагоги використовують порівняльний аналіз, залучають до цього самих учнів. Завдяки порівняльному аналізу учні краще засвоюють еталонні вимоги до їхньої праці. Крім того, цей прийом активізує школярів під час перевірки, сприяє розвитку їхньої самостійності [6: 24].

Розглядаючи досвід освітніх систем ряду розвинутих і постсоціалістичних країн щодо системи випускних-вступних іспитів, можна підкреслити, що в більшості випадків інструментом об'єктивного оцінювання виступає зовнішнє оцінювання.

Більшість країн (Австралія, Англія, Болгарія, Угорщина, Словенія, Італія, Фінляндія, Німеччина, Франція та ін.) проводять державні екзамени шляхом зовнішнього тестування. Отже, випускник середньої школи, по суті, здає екзамени не тільки за курс середньої школи, але й як вступний. Систему зовнішнього тестування останніми роками активно запроваджують і на теренах пострадянського простору – в Литві, Киргизстані, Узбекистані, Азербайджані, Росії. Нещодавно до впровадження зовнішнього тестування залучилась і Україна. Упровадження зовнішнього тестування як інструменту оцінювання на випускних-вступних іспитах викликало широкий суспільний резонанс, що засвідчують публікації в засобах масової інформації, привернуло увагу педагогічної громадськості. Причинами такої реакції є передусім новизна явища зовнішнього тестування в Україні, невпевненість в об'єктивності такого оцінювання. Тільки за умови розвитку бази стандартизованих тестів з різних предметів, популяризації ідеї зовнішнього оцінювання, професійного проведення тестування можна очікувати його прийняття громадськістю. Важливо переконати суспільство, педагогічне середовище в об'єктивності й надійності зовнішнього оцінювання з метою сертифікації та відбору на наступний етап навчання, а також показати його переваги.

Важливою сферою застосування зовнішнього тестування є моніторинг якості освіти. Освітній моніторинг – це система організації, збору, збереження, оброблення та поширення інформації про діяльність освітньої системи, яка забезпечує неперервне спостереження за її станом і дає змогу прогнозувати її розвиток. Достовірну порівняльну інформацію про рівень навчальних досягнень можна одержати, застосувавши зовнішнє оцінювання навчальних досягнень, яке має шанс бути об'єктивним і неупередженим, оскільки здійснюється зовнішніми стосовно даного навчального закладу інституціями із застосуванням стандартизованих тестових завдань, відповідних процедур проведення тестування і технологій безособової перевірки.

Останнім часом все більша кількість освітніх навчальних закладів при оцінюванні результатів навчання використовують рейтингову систему, яка на наш погляд є найбільш оптимальною. До особливостей рейтингової системи оцінювання слід віднести: 1) відносність рейтингової оцінки: загальна кількість балів з певної теми визначається кількістю годин, відведеною для її вивчення, а також важливістю даної теми стосовно інших; 2) введення обов'язкових і додаткових балів: обов'язковими балами оцінюється виконання самостійних робіт, контрольних робіт, диктантів, тощо. Оцінювання додатковими балами можливе при виконанні учнями творчих завдань. Не дивлячись на те, що процедура підрахунку поточного і підсумкового рейтингових балів є досить трудомісткою і детальною, дана система має ряд переваг над традиційною. Перш за все, вона вільна від суб'єктивізму. Учитель оцінює всі досягнення учня за певними критеріями, не зводячи їх до середнього балу. Це забезпечує велику об'єктивність і зниження кількості стресових ситуацій через оцінку. Рейтингова система надає учню можливість проявити себе, виділитися. Така система оцінювання підсилює елемент конкуренції, завдяки чому учень намагається бути активнішим у навчальній діяльності. При рейтинговому оцінюванні легко відзначити динаміку зростання учня, оскільки найчастіше використання даної системи передбачає модульний розподіл матеріалу, при якому здійснюється початковий, поточний і підсумковий контроль. Видатний педагог В.О. Сухомлинський наголошував на тому, що "оцінка морально виправдана тільки тоді, коли учитель оцінює не здібності, взяті, так би мовити, у чистому вигляді, а в єдності праці і здібностей, причому на перше місце ставиться праця" [7: 84].

Одною з вагомих переваг даної системи перед традиційною є створення ситуації вибору, що дозволяє кожному учневі проявити себе відповідно до своїх можливостей і інтересів, а вчителів – здійснювати диференційований підхід і підвищувати якість освіти. Таким чином, рейтингова система, на відміну від традиційної, виконує всі основні функції оцінювання: констатуючу, стимулюючу, мотиваційну, розвивальну і крім того має додаткові переваги. Стимулювання пізнавальної діяльності і формування позитивних особистісних якостей допомагає вчителю організовувати процеси навчання і виховання в оптимальному співвідношенні, визначати характер взаємодії учасників навчального процесу, удосконалювати процес навчання і підвищувати якість освіти.

Рейтингова система як альтернативна система оцінювання навчальних досягнень старшокласників дозволяє вирішити ряд завдань щодо переходу до особистісно-орієнтованого навчального процесу: фіксує зміни і динаміку розвитку учня за певний навчальний період, заохочує учнів до отримання

кращих результатів, розкриває весь спектр виконуваних робіт, забезпечує неперервність навчального процесу, відображає певний діапазон навичок і вмінь.

Таким чином, контроль і оцінка знань, умінь і навичок учнів є невід'ємним структурним компонентом навчального процесу, як цілісної системи із внутрішніми взаємозв'язками між її компонентами. Компоненти цієї системи є діючими, залежними один від одного, дія одного обумовлює функцію іншого, оскільки вони знаходяться в складних взаємовідносинах [8: 28].

Зміни системи оцінювання в старшій школі будуть адекватними напрямом модернізації освіти, якщо оцінювання розглядатиметься не тільки як засіб контролю досягнення результатів навчання, але й як один з педагогічних засобів реалізації освітньої мети в старшій школі. Пошук нових підходів до оцінювання навчальних досягнень учнів пов'язаний з переходом від принципу оцінювання за відповідністю деякому нормативу до принципу оцінювання навчальних досягнень учня за результатами його власного просування, з необхідністю оцінювання особистісних досягнень кожного учня, розвитком його рефлексійних умінь і самооцінки.

Напрямок наших наступних досліджень є визначення активних форм і методів організації навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі щодо підготовки майбутніх вчителів в умовах використання ними діючої 12-бальної системи оцінювання навчальних досягнень учнів та перспективних завдань відповідно до тестового контролю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Калаур С.М. Генезис оцінки та її роль в професійній діяльності вчителя // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: Зб. наук. праць / Ред. кол. Т.І. Сущенко (відп. ред.) та ін. – Київ-Запоріжжя. – 2002. – Вип. 25. – С. 110-114.
2. Педагогіка. Частина І. Загальні основи педагогіки. Теорія навчання (дидактика): Навчальний посібник для студентів педагогічних закладів / В.Л. Омелеченко, С.В. Омелеченко, С.Г. Мельничук. – Кіровоград, 1997. – 221 с.
3. Андрощук А.О. Рейтингова технологія оцінки знань в навчально-виховному закладі // Педагогіка і психологія – 1996. – № 3. – С. 86-96.
4. Амонашвили Ш.А. Воспитательная и образовательная функции оценки обучения школьников: Экспериментальное педагогическое исследование. – М.: Педагогика, 1984. – 296 с.
5. Фридман Л.М. Педагогический опыт глазами психолога: Кн. для учителя. – М.: Просвещение, 1987. – 224 с.
6. Сухорський С.Ф. Система обліку успішності в школі. – К.: Рад. школа, 1968. – 159 с.
7. Сухомлинський В.О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості // Сухомлинський В.О. Вибрані твори: У 5-ти т. – К.: Рад. школа, 1980. – Т. 1. – С. 5-205.
8. Лисенко Л.В. Модульне навчання і рейтингова система оцінювання знань учнів // Початкова школа. – 1995. – № 3. – С. 27-29.

Матеріал надійшов до редакції 24.12. 2007 р.

Левковський А.Н. Педагогические подходы к оцениванию учебных достижений старшеклассников.

В статье проанализировано оценивание учебных достижений учащихся. Проведен методический анализ подготовки будущих учителей к использованию разных систем оценивания. Определены соответственные психолого-педагогические основы взаимосвязанной деятельности учащихся и учителей. Предлагаются результаты экспериментальных исследований.

Levkivskyj A.M. The Pedagogic Approaches to the Senior Pupils' Study Achievements Evaluation.

The article under analysis deals with the evaluation system of students educational achievements. The methodological analysis of future teachers training to the given system is studied. The psychological-pedagogical basis of teacher-student interconnection is also figured out. The results of experimental investigation are given.